

מרי"ה ניהוה

שנה טובה כתיבה וחתומה טובה לכל הקוראים היקרים

קובץ חידושים קושיות וביאורים בעניינים שונים

לתגובות, במייל: rantorah@gmail.com בדואר: רח' קירשטיין 6/9 עפולה 18394

ניתן להוריד את הגליון גם באתר: www.ladaat.net/gilionot.php

עורך ומחבר רן יוסף חיים מסעוד אבוהצירא ס"ט

אפשר לשלוח שמות לברכה בציון רחל אימנו ע"ה (ללא תשלום) למייל rachel1tomb@gmail.com

גיליון מס' 107

ראש השנה

את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם.

ולענ"ד אפשר לומר עוד טעם למה אומרים סליחות ד' ימים לפני ראש השנה, כיון דבריאת העולם היה בכ"ה אלול, ויום הששי היה ראש השנה, ואז נברא האדם.

דהרי בגמרא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, מתי נברא העולם, רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם (ראש השנה דף י' ע"ב), רבי יהושע אומר בניסן נברא העולם (שם דף י"א ע"א), ואמרינן בגמרא (שם דף כ"ז ע"א) כמאן מצלינן האידנא "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון", כמאן כרבי אליעזר, דאמר בתשרי נברא העולם.

היינו שהגם שנברא העולם ביום כ"ה אלול (כמבואר לקמן), מכל מקום אין מלך בלא עולם, וכל זמן שלא נברא האדם, לא נקרא עוד תחילת מעשיך, כיון דעיקר כל הבריאה היה בשביל האדם, ולכן שפיר נקרא תחילת מעשיך ביום שנברא האדם.

וכתבו התוספות (שם דף ח' ע"א ד"ה לתקופות) דלרבי אליעזר בכ"ה אלול נברא העולם, וכשנברא האדם בששי, קידש החודש.

ולאבודרהם (ראש השנה זכרונות דף רע"ג) היה לו גירסא בגמרא שבכ"ה באלול נברא העולם, דז"ל: ואמרינן בראש השנה (דף כ"ז ע"א) כמאן מצלינן האידנא "זה היום תחילת מעשיך" כמאן כרבי אליעזר דאמר בכ"ה באלול נברא העולם, ביום ששי שהוא ראש השנה נברא אדם הראשון, נמצא שהיום נגמר הריונו של עולם, ולכן כל

מאמר מאת

הגאון החסיד רבי אלחנן יעקב דוד

הכהן רבינוביץ שליט"א

מח"ס מועדי קדשך ושא"ס

ירושלים

טעם שמתחילין לומר סליחות ד' ימים

לפני ראש השנה

הרמ"א (סימן תקפ"א סעיף א') כתב מנהג בני אשכנז, דעומדים באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ראש השנה, ואם חל ראש השנה ב', ג', מתחילין מיום א' בשבוע שלפניו.

והטעם כתב המשנה ברורה (שם ס"ק ו') בשם לבוש (החור שם סעיף א') משום שהרבה נוהגים להתענות עשרה ימים עם יום הכיפורים, ולעולם יחסרו ד' ימים מראש השנה עד יום הכיפורים, שלא יוכלו להתענות, דהיינו ב' ימים של ראש השנה, ושבת שובה, וערב יום כפור, לכך צריך להשלים ד' ימים קודם ראש השנה, וכדי שיהיה יום מסויים להתחלה, תקנו יום ראשון בכל פעם.

עוד טעם כתב המשנה ברורה בשם אליה רבה (שם ס"ק ח') דקבעו ד' ימים שכן מצינו בקרבנות, שטעונים ביקור ממום, ד' ימים קודם הקרבה, ובכל הקרבנות (בפרשת פינחס) כתיב (במדבר כ"ח, א' - כ"ט, ל"ט) "והקרבתם עולה", ובראש השנה כתיב (שם כ"ט, ב') "ועשיתם עולה", ללמד, שבראש השנה יעשה אדם עצמו כאילו מקריב

העולם נדון ביום זה.

וכן הוא להדיא בפסיקתא (פרק מ"א) רבי אליעזר אומר בכ"ה באלול נברא העולם, ואתיא כמאן דתניא "זה היום תחילת מעשיך", נמצא אומר, ביום ראש השנה נברא אדם הראשון (הובא באבודרהם שם).

ומה שכתב הלבוש (החור סימן תקפ"א סעיף א') וכדי לערבב את השטן שלא ידע יום שהוא ראש השנה - אין מתחילין לקרות פרשת בראשית ביום ראש השנה, שכן היה ראוי לקרות פרשת בראשית ביום ראש השנה, דהא קי"ל (ר"ה דף כ"ז ע"א) בראש השנה נברא העולם (עכ"ל), כוונתו כיון שבראש השנה הוא יום הששי לבריאה, ואז נברא האדם, היה ראוי לקרות פרשת בראשית, היינו סדר הבריאה של כל ששת ימי המעשה עם השבת (בראשית א', א'-ב', ג'), רק לא עושים זאת מטעם שרוצים לערבב השטן (והארכתי בזה לקמן במאמר עירבוב שטן).

היוצא מכל זה שבריאת העולם היה ביום כ"ה אלול, ולכן אפשר לומר דלכן נהגו להתחיל לומר סליחות לפחות ד' ימים קודם ראש השנה, דהיינו מכ"ו אלול, כיון דיום כ"ה אלול לא יכול לצאת ביום ראשון, דלא אד"ו ראש השנה (טור או"ח סימן תכ"ח דף ק"ע ע"ב, שו"ע שם סעיף א'), ואם יהיה כ"ה אלול ביום ראשון, יהיה ראש השנה ששי - שבת, ואז יהיה יום כיפורים ביום ראשון, וזה לא עושים כמבואר בגמרא (ראש השנה דף כ' ע"א) או משום ירקא, או משום מתיא.

ולכן תקנו לומר סליחות לפחות מכ"ו אלול, דעיקר המטרה הוא להתחיל הסליחות מיום שנברא העולם, עד יום הכיפורים, וכיון שכ"ה באלול לא יכול לחול ביום ראשון, ובשבת לא אומרים סליחות, תקנו שלפחות יתחילו מכ"ו אלול, דהעיקר הוא בימי החול, ואז היה ימי בריאת העולם אומרים סליחות, וממשיכים בסליחות עד יום כיפורים.

שוב ראיתי בר"ן (ראש השנה פרק א' דף ג' ע"א) שכתב זאת להדיא וז"ל: בראש השנה כל באי עולם עוברין לפני כבני מרון (משנה שם דף ט"ז ע"א), ויש לשאול למה אדם נדון בראש השנה יותר מבשאר ימים, - ותירוץ דבר זה למדנו מדגרסינן בפסיקתא (פסקא כ"ג) - בעשרים וחמשה באלול נברא העולם, - ולכן נהגו בברצלוני"ה וגלילותיה להשכים באשמורת הבוקר

בכ"ה באלול.

ומיהו הני מילי כרבי אליעזר אתיין (דסובר (ראש השנה דף י' ע"ב) בתשרי נברא העולם, ולכן מתחילין סליחות ביום שנברא), דאילו לרבי יהושע דאמר (שם דף י"א ע"א) בניסן נברא העולם, אין לזה ענין כלל, - והדרא קושיא לדוכתה למה נדון בראש השנה יותר מבשאר ימים.

ונראה לי שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם, ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה, שלפי שנתרצה הקב"ה ביום הכפורים, הוקבע יום סליחה לדורות, לפיכך גזר השם שיהא אדם נידון בראש השנה, שצדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, - ולפי זה אין מקום לקום באשמורת בכ"ה באלול, ולפיכך נהגו בגירונ"ה וגלילותיה, שלא לקום עד ראש השנה, ומיהו יש מקומות שמקדימין באחד באלול, ויש סמך למנהגן, לפי שבו התחילו מ' יום שנתרצה הקב"ה למשה (עכ"ל הר"ן).

ומדי דברי בו אכתוב מה ששמעתי מנידון זה מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, בדרשתו לפני תקיעת שופר (ביום א' דראש השנה דהאי שתא, תשנ"ד), שבתוך דבריו הזכיר מה שאומרים בתפלת מוסף (בזכרונות) "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון", שאמר שידוע קושיית המפרשים דבריאת העולם היה ביום כ"ה אלול, ולא היום בראש השנה.

רק זה היום תחילת מעשיך, שבו נברא האדם, וזהו זכרון ליום ראשון, דביום ראשון של בריאת העולם עלה במחשבה לברוא את האדם, ולמעשה בראו היום בראש השנה.

טעם נוסף שאומרים סליחות בשבוע האחרון של השנה, דהרי שבת אחרונה של השנה קורין לעולם פרשת נצבים, רק הרבה פעמים מצרפים לזה גם פרשת וילך (כמבואר בטור או"ח סימן תכ"ח דף ק"ע ע"ב, ובשו"ע שם סעיף ד'), ובפרשת נצבים כתיב (דברים ל', ו') ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך, ואיתא בבעל הטורים (שם) א'ת ל'בבך ו'את ל'בב ר"ת אלול, לכך נהגו להשכים להתפלל סליחות מראש חודש אלול ואילך (עכ"ל), והגם שבעל הטורים מביא מכאן ראייה לשיטת הספרדים שאומרים כל חודש אלול (כמבואר בשו"ע או"ח סימן תקפ"א סעיף א').

אבל גם למנהגינו יש כאן מקור גודל, דאחרי

ששומעים קריאת התורה פסוק זה, אומרים תיכף
באותו לילה סליחות.

מאמר מאת

הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך"

בני ברק

"שירבו זכויותינו כרימון"

בשו"ע או"ח (סימן תקפ"ג סעיף א') כתב הרמ"א
ו"ש אוכלים רימונים ואומרים נרבה זכויות
כרימון, ע"כ.

והקשה בפרי חדש (שם) מהא דאמרינן בברכות
(דף נ"ז ע"א) "כפלח הרימון רקתך (שיר השירים
ד, ג) מאי רקתך, אפילו ריקנין שבישראל מלאים
מצוות כרימון", וא"כ מאי רבותיה הכא?

א) ותירץ הפרי חדש, דהתם בכל חייו קאמר,
ואילו הכא מתפלל בכל שנה ושנה שירבו זכויותיו
כרימון, א"כ פשו להו טפי, עכ"ד.

ב) וכעין זה תירץ בספר "אדני פז" (לרבי אפרים
העקשיר זצ"ל) על שו"ע שם (סעיף א') דאנו
מבקשים שנרבה עוד זכויות כרימון נוסף על זכויות
שיש לנו כבר, דאף דריקנים מלאים מצוות, מ"מ
י"ל דגם הם מלאים עוונות יותר מזכויות שלהם,
דאל"כ האיך נקראים ריקנים, דאם רובן זכויות הם
בכלל צדיקים גמורים, עכ"ד.

ג) ולענ"ד נראה לתרץ בס"ד, דהנה בגמרא שם
איתא: "כפלח הרימון רקתך, מאי רקתך, אפילו
ריקנין שבישראל מלאים מצוות כרימון" ע"כ.
ומבואר דהריקנין שבישראל מלאים מצוות רק
כפלח הרימון, כלשון הקרא "כפלח הרימון
רקתך", אבל לא כרימון שלם, ובליל ראש השנה
אנו מבקשים שירבו זכויותינו כרימון, היינו כרימון
שלם, ולא רק כפלח הרימון, ואתי שפיר היטב
בעז"ה.

ד) עוד נראה לתרץ בס"ד ע"פ הגמרא (סוטה דף
כ"א ע"א) "עבירה מכבה מצוה". והנה הריקנין
שבישראל מלאים מצוות כרימון, אבל כל פעם
מאבדים מצוותיהם ע"י עבירות שלהם, דעבירה
מכבה מצוה, אבל אנו מבקשים בליל ראש השנה
שנשאר תמיד מלאים מצוות כרימון, ולא נאבדם
ע"י העבירות, והבן.

ה) עוד נ"ל בס"ד, דריקנין שבישראל מלאים
מצוות כרימון, אבל אנו מבקשים שירבו זכויותינו

כרימון, וזכויות נראה לבאר שהכוונה שלפעמים
אדם רואה את חבירו עושה מצוה, וזה גורם לו
ג"כ התעוררות לעשות מצוה, ומצוה זו שעושה
זה האדם השני, נזקף גם לזכותו של הראשון
שעשה המצוה, שיש לו ג"כ זכויות שעשה השני
מצוה. ולפ"ז אתי שפיר היטב, דריקנין שבישראל
מלאים מצוות כרימון, אבל אנו מבקשים שנרבה
גם זכויות כרימון, ולא רק מצוות, ודו"ק.

ו) ועתה יצא לאור הקובץ הבהיר "בית אהרן
וישראל" ושם (גליון קלד עמודים שכד-ה) ראיתי
שהגאון הנפלא מו"ה רבי יעקב אשר פלדמן
שליט"א תירץ עוד כמה תירוצים כדלהלן.

ראשית ציין לספר "מטה יהודה" (על שו"ע או"ח
סימן תקפ"ג סעיף א') שתירץ וז"ל: "ובלא"ה לא
קשיא וכו', אבל כל אדם לעצמו אינו מחזיק עצמו
בכך" ע"כ.

ז) עוד תירץ הרב מטה יהודה שם, וז"ל: "ועוד
וכו', כאן דנקטי לשון ריבוי, ר"ל שיהיו הזכויות
מרובין מהעונות", וע"י כן נקרא צדיק גמור, ע"כ.

ח) בהגהות וחיידושים הנדפסים בסוף המסכתא,
הביאו מהגאון מוהר"ש קצנלבונין זצ"ל, במס'
שבת (דף ס"ד ע"א) שתירץ ע"פ מש"כ במדרש
רבה שיר השירים (ד, ד) בשעה שאמרו למשה
(במדבר לא, מט) עבדיך נשאו את ראש אנשי
המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש וכו',
באותה שעה התחיל משה משבחן, כפלח הרימון
רקתך וכו', שכל מי שבא עבירה לידו, וניצל
ממנה ולא עשה אותה, מצוה גדולה עשה וכו'
[וע"ע בפרש"י שם (ד, ב) בארוכה], ואין צריך
לומר מבעד לצמתך, על הצנועין ועל המצומתין
שבכם, ע"כ.

נמצא שיש שתי מיני זכויות, א' בבחינת לא עבר
עבירה, ב' זכויות ומצוות ממש וכו', ולפי הנ"ל לא
קשה, דאנחנו מתפללים שנרבה זכויות כרימון
היינו זכויות ומעשים טובים ממש, ולא בבחינת
שלא נעשה עבירות, שגם זה נקרא מצוות כרימון
בבמדרש הנ"ל, ע"כ.

וכעין זה מצאתי בס"ד בקובץ הבהיר "נזר
התורה" (אלול תשס"ו, עמוד רעט) שכתב לתרץ
הרה"ג ר' חזקיהו יוסף פלמן שליט"א, בשם זקנו
הגאון רבי בן ציון שליט"א, שהביא מהחפץ חיים
זצ"ל, שאע"פ שאיתא בעירובין (יט, א) על הפסוק
כפלח הרימון רקתך שאפילו הריקנין שבך מלאים
מצוות כרימון, וא"כ מהו המעליותא שבראש

ולפ"ז י"ל דמכיון שאנו מתפללים שנרבה זכויות כרימון, דהמשמעות הוא דהמצוות עצמן סלקי לעילא, ולנו נשאר הזכות, והוי שפיר סימנא, דהיינו כמו הצדיקים שאינם מתמלאים ממצוותיהם, עכ"ד.

יא) בחידושי "אהבת איתן" שעל העין יעקב (בהשמטות למס' מגילה סימן ה') תירץ, ע"פ דאיתא במדרש (במדבר רבה פרשה ג סימן א) צדיק כתמר יפרח וכו', מה תמרה זו יש בה לולבין להלל וחריות לסוכה וכו', ועצה להדליק, כך בישראל צדיקים ישרים חסידים בני תורה, אפילו סוריהן גומלי חסד אינון, ע"כ.

ומשמע דדוקא כשישראל מושלמים בצדיקים וכו' ובני תורה אז אף ע"ה שבהן מלאים מצוות כרימון, ולפ"ז א"ש דאנו מבקשים שירבו זכויותינו כרימון, היינו שאפילו הריקנין שבישראל יהיו מלאים מצוות כרימון, ואז ממילא כל ישראל יהיו מושלמים בצדיקים וכו', וכנ"ל, ודו"ק. ע"כ.

יב) בקובץ הבהיר "נזר התורה" (אדר תשס"ז עמוד שנה) תירץ הרה"ג רבי אפרים פולק שליט"א שכוונת הגמרא אפילו ריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון, היינו אם יעשו תשובה מיד יתמלאו מצוות כרימון, דע"י תשובה מאהבה הזדונות נהפכים לזכויות (יומא דף פ"ו ע"ב), וציין שבכלי יקר שמות (ל, לד) כתב כעין זה, ע"ש. ולפי זה אתי שפיר שבאמת זה רבותא שנרבה זכויות כרימון, ודו"ק.

יג) בקובץ "מקראי קודש אלה הם מועדי" (יו"ל ע"י מערכת "אוצרות התורה", בעריכת ידידי הגרי"מ גרובר שליט"א) גליון לט-מ עמוד לז) תירץ הרה"ג רבי פנחס זעליג בלוי שליט"א, וז"ל: "אפשר ליישב בפשוטו דאדרבה אין אנו מחזיקים עצמנו צדיקים ולא בעלי זכויות, אלא דלים ורשים, וכמו שאומרים בסליחות באנו לפניך כדלים וכרשים, וא"כ שפיר איתא בקשה זו דאע"פ שאנו ריקנים, מ"מ יהי רצון שנתמלא זכויות ומצוות כרימון, אכי"ר". עכ"ל.

הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס "גם אני אודך"
בני ברק

עיקרי התשובה.

א. החרטה,

השנה אוכלים רימונים ואומרים שנרבה זכויות כרימון, וביאר דמצוות זכויות הם ב' דברים נפרדים, לדוגמא אם יש אחד שבא לשיעור תורה ואינו מבין מה שמדברים שם, לכל הפחות יש לו מצוה ושכר על מה שאינו מדבר באותו זמן לשון הרע ורכילות, וגם על מה שמתאמץ כדאיתא בברכות (י, ב), אבל אין זה זכות בעצם הלימוד, אבל יש מי שמבין וחי את הדברים, אצלו יש גם זכויות של הלימוד, וזהו שאנו מבקשים שנרבה "זכויות" כרימון, ולא רק מצוות כרימון, ע"כ.

אולם הוסיף הרב פלמן שליט"א שם להעיר דבפיוט אלה אזכרה וכו' הנאמר ביום הקדוש יום הכיפורים, אומרים "פקידים נהרגו מאחרי שבת בתי כנסיות מלאי מצוות כרימון" והיינו דמה שהם מלאים מצוות כרימון זהו ג"כ למעליותא, וצ"ב, עכ"ד.

וקושיית הרב פלמן שליט"א יש לתרץ שבפיוט הנ"ל נתרץ כשאר התירוצים הנ"ל, וא"ש, ודו"ק היטב. [וע"ע בקובץ "נזר התורה" (אדר תשס"ז עמוד שנה) מה שתירץ הרה"ג רבי אפרים פולק שליט"א את הפיוט הנ"ל, ע"ש].

ט) ועוד תירץ הגאון רבי יעקב אשר פלדמן שליט"א בקובץ "בית אהרן וישראל" הנ"ל, ע"פ מש"כ ב"מרומי שדה" (על מס' חגיגה כז, א) שמלאים מצוות כרימון, היינו צדקה וגמ"ח, דהוא נקרא מצוה סתם, כדמוכח בבבא בתרא (ט, א) על הפסוק והעמדנו עלינו מצוות (נחמי' י, לג), וגם יש עוד מצוות שבאים לתענוג ומכונה בשיר הקדוש פרי מגדים, ופושעי ישראל עושין אותם ומקבלין שכר, דמצוה אין צריכין כוונה. ע"כ.

ולפי דבריו מיושב ג"כ קושיית הפר"ח, דאנו מתפללין שנרבה זכויות, דהוא כולל כל המצוות, ולא רק צדקה וגמ"ח, עכ"ד.

י) עוד תירץ הגאון הרב פלדמן שליט"א שם, דהנה בהגדה של פסח עם פירוש "צוף אמרים" בפירוש על שיר השירים (ד, ג) כתב, וקשה על דקדוק הלשון מלאים מצוות כרימון וכו', אך הנה ידוע מספר הזוהר (תיקוני זוהר תיקון כה) שכל מצוה שאינה בכוונה ובדחילא ורחימא אינה סלקא לעילא, וזהו כוונת מאמר ז"ל מלאים מצוות כרימון וכו', לא כן הצדיקים אינם מתמלאים ממצוותיהם, וכו' כי נעשים בדחילו ורחימו וכו', ע"כ (מהר"א מסלאנים זצ"ל) ע"ש בארוכה.

ב. עזיבת החטא,

ג. יגדיל היגון בלבבו על שנכשל בחטא,

ד. הצער על החטא במעשה, כמו, צום, ובכי, ומספד,

ה. הדאגה מעונש על חטאיו,

ו. הבושה מהחטא,

ז. הכניעה בכל לב, והשפלות,

ח. ההכנעה במעשה, כמו, מענה רך, וקול הנמוך, ושחות העין,

ט. שבירת התאוה הגשמית,

י. להטיב פעליו בדבר אשר זדה עליו, כגון,

אם הסתכל בעריות, יתנהג בשחות העיניים,

או אם חטא בלשון הרע, יעסוק בתורה, וכן

בכל האברים אשר חטא, ישתדל לקיים בהם

המצוות,

י"א. חיפוש דרכיו,

י"ב. צריך שיחקור וידע ויכיר גודל העונש

לכל אחד מעונותיו, באיזה מהם יש מלקות,

ובאיזה יש חייבי כריתות, ובאיזה יש חייבי

מיתות בית דין,

י"ג. שיהיה עבירות הקלות, חמורות בעיניו,

י"ד. הוודוי,

ט"ו. התפילה, שיתפלל אל השם ויבקש

רחמים לכפר את כל עוונותיו,

ט"ז. תיקון המעוות בכל מה שיוכל לתקן,

י"ז. לרדוף פעולות החסד והאמת,

י"ח. שיהיה חטאתו נגדו תמיד,

י"ט. עזיבת חטאו בהזדמן לו, והוא בתוקף

תאוותו,

כ. להשיב רבים מעון כאשר תשיג ידו.

(שערי תשובה לרבינו יונה, שער ראשון, עיין

שם בהרחבה כל פרט מעיקרי התשובה,

וכתבנו רק בתמצית את עיקרי התשובה, כדי

שיהיה שגור לכל, ותן לחכם ויחכם עוד

בדבריו הקדושים (שם)

חידושים על ספר תנא דבי אליהו

ממני ריחמ"א ס"ט

אשר למד אליהו הנביא זכור לטוב עם רב ענן

כדאיתא בגמרא (כתובות ק"ה ע"ב).

חידושים וליקוטים שנתחדשו בס"ד בלומדי בספר תנא

דבי אליהו

מליל כ"ד אדר התשס"ב עד ליל כ"א איני ל'דודי

ו'דודי ל'י (אלול) התשס"ב

ביום פטירת מאורן של ישראל

רבי יהונתן בן נתן נטע אייבשיץ זצוקלל"ה זיע"א

הליקוטים מהפירושים "ישועות יעקב" על תנא דבי

אליהו

, ופירוש "טובי חיים" לרבי חיים ישעיה הכהן זצ"ל

וזיע"א

(ספר תנא דבי אליהו שיצא לאור בירושלים שנת

התשנ"ד)

(א) תנא ד' בי א'ליהו ר"ת תד"א גימטריא קטנה אמ"ת.

(ב) תנא דבי אליהו ס"ת אי"ו בגימטריא טו"ב

ובגימטריא קטנה הוי"ה.

(ג) תנא דבי אליהו רבא ס"ת גימטריא ח"י ירמוז

לאליהו שעלה ח"י בסערה השמימה.

(ד) תנא דבי אליהו זוטא ס"ת ירמוז להנ"ל באות ג'.

תנא דבי אליהו רבא

פרק א'

(א) תנא ד"א ויגרש את האדם (בראשית ג') מלמד שנתן לו

הקב"ה גירושין כאשה וגו'...

כתב כאשה בכ"ף הדמיון להורות שלא כאשה ממש

מכיוון שאשה נתינת הגט לה הוא דבר הכורת בינו

לבינה ואין קשר בניהם משא"כ אדם הראשון אפילו

שחטא ניתנת לו האפשרות לעשות תשובה, וא"כ זה

לאו גירושין ממש. ואם באדם הראשון כך כ"ש בעם

ישראל שאף על פי שחטאו ישראל הם ואין הקב"ה נותן

להם גירושין ממש.

(ב) תנא ד"א וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים (בראשית

ג') מלמד שהכרובים קדמו לכל מעשה בראשית" וגו'...

עיין בפ' טובי חיים אות ב' משכ"ב.

ויש לפרש עוד שכרוב הוא תינוק שבבל קורין לינוקא

כרביא וזה העניין שבזכות התינוקות קבלנו את התורה

שהם ערבים שלנו לקבלת התורה ולכן הם קדמו לכל

מעשה בראשית שלולא הם אין העולם קיים והעולם

קיים בזכות התורה וכל זה זכותם של התינוקות.

(ג) תנא ד"א "לשמור את דרך (בראשית ג') זו דרך ארץ" ופי'

בטובי חיים אות ד' וז"ל ר"ל קניין מדות הטובות עכ"ל.

ובעל הטורים על פסו' זה כתב לשמו"ר ר"ת ל'ילין ש'דין

מ'זיקין ר'וחין ע"כ. ויש לפרש בזה שאם האדם מסגל

לעצמו מידות טובות אזי יזכה ל"עץ החיים" שזו התורה

וכמו שכתב להלן בתנא ד"א אבל אם לא יסגל לעצמו

מידות טובות אזי ידבק בו לילין שדין מ'זיקין רוחין, ה'

יצילנו אכ"ר ע"כ.

(ד) תנא ד"א "לשמור את דרך (בראשית ג') זו דרך ארץ,

עץ החיים מלמד שדרך ארץ קדמה לעץ החיים" עכ"ל.

ובספר "אהל תורה" לרבי מנחם מנדל מקאצק זי"ע פר'

בראשית על הפסו' "ויגרש וגו' לשמור את דרך עץ

החיים" כתב וז"ל עניין דרך ארץ קדמה לתורה היינו

שהוא הקדמה לתורה דכמו הקדמת כל ספר הוא לידע

מהות הספר כמו כן מתוך התנהגות הדרך ארץ של האדם ניכר מהות תורתו, עב"ק. (ועיי"ש עוד בהג"ה).

(ה) תנד"א "ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג'), עב"ל.

ועיין בזה"ק ריש פר' מקץ דף קצ"ג ע"א וז"ל תא חזי, כמה אית לון לבני נשא לאסתכלא בפולחנא דקב"ה, ולאשתדלא באורייתא יממא ולילי, בגין דינדעון ויסתכלון בפולחניה, דהא אורייתא איהי מכרזא בכל יומא קמיה דבר נש, ואמרה (משלי ט', ד') "מי פתי יסור הנה חסר לב ואמרה לו", והא אוקימנא מלי, וכד בר נש אשתדל באורייתא, ואתדבק בה, זכי לאתתקפא באילנא דחיי, דכתיב (משלי ג', יח') עץ חיים וגו'.

ותא חזי כד בר נש אתתקף באילנא דחיי בהאי עלמא, אתקף ביה לעלמא דאתי, דהא כמה דנשמתינ נפקן מהאי עלמא, הכי אתתקנן להו דרגין לעלמא דאתי, תא חזי אילנא דחיי איהו בכמה דרגין מתפרשן דא מן דא וכלהו חוד, דהא באילנא דחיי אית דרגין אלין על אילן, ענפין ועלין וקליפין וגופא דאילנא ושרשין, וכלא הוא אילנא.

כגוונא דא כל מאן דאשתדל באורייתא איהו אתתקן ואתתקף באילנא דחיי, וכל בני דמהימנותא ישראל כלהון מתתקפין באילנא דחיי, וכלהו אחידין באילנא ממש, מנהון בההוא גופא דביה, מנהון אחידין בענפין, מנהון בעלין, מנהון בשרשין, אשתכחו דכלהו אחידין באילנא דחיי, ואינן דמשתדלין באורייתא כלהו אחידין בגופא דאילנא, ובגין מאן דאשתדל באורייתא איהו אחיד בכלא, והא אוקמוה ואתמר, עב"ל הזוה"ק.

(ו) תנד"א "ד"א ימים יוצרו ולא אחד בם זה יום הכיפורים לישראל וכו'... ונאמר מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך (ישעיה מד') מה עבים נמחים ע"י הרוח כך עונותיהם של ישראל נמחים בעולם הזה ואין להם תקומה לעולם הבא שנאמר מחיתי כעב פשעיך וכו'... עב"ל.

ויש לפרש דכמו שהענן נמחה ע"י הרוח כך עונותיהם של ישראל נמחים ע"י רוח והיינו ע"י תורה ומצוות ומעשים טובים ע"י רוחניות, ע"כ.

(ז) תנד"א "משל למלך שנטל את הרצועה וכו'... כדי שיחזרו בהן ויעשו תשובה וכו' עב"ל.

ופי' בטובי חיים אות כא' ד"ה שיחזרו בהם ויעשו תשובה וז"ל ומצות התשובה מן התורה הוא עזיבת החטא בלבד דהיינו שיגמור בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו יתברך. ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו. הן במצות עשה הן במצות לא תעשה. וזהו עיקר פירוש לשון תשובה לשוב אל ה' בכל לבו ובכל נפשו לעבדו ולשמור כל מצוותיו כמו שכתוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וגו' וכו'. ולא כדעת ההמון שהתשובה היא התענית. אך כל זה לענין כפרה ומחילת עון שנמחל לו לגמרי מה שעבר על מצות המלך

כשעשה תשובה שלימה כו'. אמנם שיהיה לרצון לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו יתברך כקודם החטא כו' היה צריך להביא קרבן כו'. ועכשיו שאין לנו קרבן להפיק רצון מה'. התענית הוא במקום קרבן (מהרז"ש בלקוטי אמרים באגרת התשובה. ועיי"ש עוד מזה).

פרק ב'

(א) תנד"א "אשרי אדם השם עצמו כשור לעול וכחמור למשא וישב ויהגה בכל יום בתורה תמיד רוח הקודש שורה עליו ותורתו בתוך מעיו שנאמר אשריכם זורעי על כל מים (ישעיה לב') ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה'). על כל מים כיצד פירוש קורא אדם תורה נביאים וכתובים ומשנה הלכות אגדות ומדרש וירבה בישיבה וימעט בסחורה מיד רוח הקודש בתוך מעיו ומלתו על לשונו שנאמר רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני (שמואל ב' - כג'). עב"ל

ובישועות יעקב אות ח' גרס וז"ל נ"א יפרוש אדם ויקרא תנ"ך כו'. ור"ל שיפרוש מדרכי העולם ע"כ.

ומה שכתב בתנד"א "כשור לעול" נראה שיכווין לרמוז על יוסף הצדיק שנאמר בו "בכור שורו הדר לו" והיינו דכמו שיוסף סבל על עצמו עול כלכלת כל ארץ מצרים, כך יסבול אדם על עצמו עול התורה והוא נלמד מיוסף הצדיק, ועוד יהיה כיוסף הצדיק שהיה בו כח הקדושה.

ומש"כ כחמור למשא נראה שרומז ליששכר שנאמר בו "יששכר חמור גרם" והיינו דכמו שיששכר לקח על עצמו משא התורה וכל מה שמעמיסים עליו עדיין סובל הוא כך יהיה אדם נושא על עצמו משא התורה וכל מה שיעמיסו עליו יסבול עוד וילמד זאת מיששכר, ע"כ.

(ב) תנד"א "כו'... מי מושל בי צדיק שאני גוזר והוא מבטלה הוי אומר צדיק מושל ביראת אלהים ואיזה צדיק מושל ביראת אלהים זה הכובש את יצרו, עב"ל.

ונראה לפרש שידוע ששם אלהים רומז למידת הדין ואמר כאן שצדיק מושל ביראת אלהים דהיינו שהצדיק מהפך את מידת הדין למידת הרחמים וע"י כך הוא מושל ביראת אלהים מידת הדין ואמר שיש בזה תנאי שאיזה הוא צדיק המושל ביראת אלהים זהו דווקא צדיק הכובש את יצרו והכוונה בזה שאדם שלא כובש את יצרו מעורר על עצמו דינים בחטאיו וא"כ אדם כזה שלא שולט על יצרו אין הוא יכול למשול במידת הדין שלא יהיה כתרתי דסתרי אבל אדם הכובש את יצרו יכול הוא למשול במידת הדין ולהפך אותה למידת הרחמים, ע"כ.

(ג) תנד"א "ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים ומלפניו נוגה ואור יוצא לעולם ומלפניו גשמים ודשאים באים לעולם שכון של צדיקים שמשחקין עצמם בדברי תורה מעלה הכתוב עליהם כאלו הם מביאים נוגה ואור וגשמים ודשאים ועולם לכך נאמר אחריו וכאור בוקר יזרח שמש בוקר לא עבות מנוגה מטר דשא מארץ, עב"ל.

ובטובי חיים אות יד' ד"ה כאלו הם מביאים , פי' וז"ל ולכן יכולים לבטל הגזירות , ע"כ.
וכוחן של הצדיקים לבטל את הגזירות מכיוון שהם שוחקים עצמם על דברי תורה דהיינו שמבטלים את כל מציאותם הגשמית ומקיימים את מידת הדין עליהם במה ששוחקין עצמם על דברי תורה , וכוונת מידת הדין לבטל מציאות גשמית וכאשר הצדיקים מקיימים בעצמם את מידת הדין אין צריך את מידת הדין , ע"כ.

ד) תנד"א ד"א מה גדלו מעשיך ה' בא וראה כמה מיני בהמות ומיני חיות ומיני עופות יש בעולם וכמה מיני דגים יש בים קולו של זה דומה לזה או מראה של זה דומה לזה או שמא דעתו של זה דומה לזה או שמא טעמו של זה דומה לזה וכו'... עכ"ל.

וקשה וכי יש דעת לבהמה חיה ועוף שכתב כאן "שמא דעתו של זה דומה לשל זה", ויש לומר שבאמת יש להם דעה והיינו דעת לשמר את עצמם אבל דעת ממש כאדם אין להם.

ואחר זמן מצאתי בפירוש זיקוקין דנורא וביעורין דאשא (פ"ב) אות כג' שהקשה כן וז"ל ועוד קשה היאך אמר בכל הבריות שאינם דומים זה לזה בדעת והלא אחז"ל בכמה מקומות שאין לשום בריה דעה רק לבני אדם כמ"ש בתפלתנו אתה חונן לאדם דעת וכו' הגם שיש להם דעת בהמיות מ"מ לא נשתנה דעתם זה מזה , עכ"ל. ועיי"ש באורך מה שכתב בביאור מאמר זה.

ולפי הקטן נראה לתרץ לפי דרכנו שאכן יש להם דעה שונה זה מזה והיינו בדרכי שימור עצמם שאין הכי נמי שאין להם דעה כבני אדם אבל דעת לשמר עצמם יש להם ודרכי השימור שמשמרים את עצמם שונה זו מזו , כנלע"ד.

בעניין האם לדגים יש קול

ועוד לומד אני ממאמר זה שלדגים שבים יש ג"כ קול ממ"ש בתנד"א וכמה מיני דגים יש בים קולו של זה דומה לזה , והוא קצת תימה דבר זה שלדג שבים יהיה קול ולא ראיתי מי שדיבר בזה ממפרשי התנד"א שתחת ידי.

ומצאתי בספר "מטבע שטבעו חכמים" (לרב אברהם מייזעלס , מאנטריאל קנדה , התשנ"ד) ח"א שהביא בערך דגים (עמ' שד) א' רסז , מספר "שער השמים" (מאמר ז' דף כ"ב ע"א) וז"ל הדגים הם מטבע קר ולח , לפי שעמידתן במים , על כן אין להם ריאה כי לא יצטרכו לה , שהריאה נבראה בכל בעלי חיים לנשם על הלב ולקרר חומו הגדול אבל הדגים אין להם חום בלב שיצטרך לקרר אותו , ועל כן אין להם קול , כי הקול יוצא מצינורי הריאה והקנה , והלב שלהם מונח בראשם המה הלחי ודבק עם הברוקי"ש שקורין גביי"ש , למען יתקרב יותר בנקל , לפי שהוא קרוב למים , ואם היה עומד בחצי הגוף לא יוכל למשוך המים פתאום כמו

שמושכים שאר בעלי חיים האויר שהוא דק ופשוט , ועל כן תהיה נשימתם במקום שהוא לבד , ועל כן היתה בריאת הברנקו"ש רכה כספוג שיכנסו בה המים מהר , והיא בדגים במקום ריאה לשאר בעלי חיים. ויש להם חוש השמע , כי אנחנו רואים שהם בורחים מקול הציידיים ומקול ההמולה , וכשהם שומעים קול המולת הספינות , עכ"ל.

עוד כתב הספר הנ"ל ח"א (עמ' שז) א' רעא מספר "נצח ישראל" (למהר"ל פרק ל"ט) וז"ל הדגים אין בהם שלימות הבריאה , כי האדם יש בו הדיבור , ושאר בעלי החיים יש בהם קול הדיבור והדגים אין בהם אף הקול , ולכך רחוקים עוד יותר מההפסד מבחוץ משאר בעלי חיים , ולפיכך דגים שבים לא נמחו במבול לגמרי , עכ"ל. עוד כתב הספר הנ"ל ח"א (עמ' שז-שז) א' רעד מספר "אור ישע" (לשבת) וז"ל לכן המצוה לאכול דגים בשבת , כי בכל מיני בעלי חיים הכשרים לא נמצא שיהיה בהם מין שלא ישמיע קול , רק הדג אינו משמיע קול רק שותק תמיד , על כן בחרו בדג לאכול בשבת , וברמז שבשבת צריך לשתוק ולא לדבר , עכ"ל.

ומכל מה שהבאנו לעיל מוכח שאין לדגים קול ואם כן קשה על מה שכתב בתנד"א וכמה מיני דגים יש בים קולו של זה דומה לזה , והרי אין להם קול.

ונראה לתרץ זאת עפ"י מה שכתב בספר "מטבע שטבעו חכמים" (שהובא לעיל) ח"א (עמ' שט) א' רפז משם ספר "שער השמים" (מאמר ז , דף כ"ג , ע"א) וז"ל יש מן הדגים שמתנועעים במהירות , ויש מתנועעים באיחור , והסבה בזה החום והקור , כי אותם שהם מטבע חם ימהרו תנועתם , פעם אחת נמצא דג אחד בעירנו והיה כריח המור יוצא ממנו בתנועתו , ומין הדלפי"י יש לו קנה וריאה ומתנשם ויש לו נקב גדול על מצחו להוציא בו המים , והסבה שהוא מתנשם ויש לו ריאה בעבור שהוא דג גדול וצריך לחום רב שיעזור לו לתנועתו , ועוד יש מינים הרבה שהם מטבע חם ויש להם ריאה , עכ"ל.

ולפי זה נראה שדג שאין לו ריאה וקנה אינו יכול להוציא קול וכמו שכתבו לעיל מספר "שער השמים" כי הקול יוצא מצינורי הריאה והקנה , אבל אם יש לו ריאה יכול להוציא קול , וידוע שדג הדלפי"ן משמיע קולות , כנלע"ד ליישב דברי התנד"א.

ומצאתי בספר "מדרש תלפיות" (לרבי אליהו הכהן מאיזמיר בעל "שבט מוסר" , ו"מעיל צדקה" ועוד) ערך דגים שהביא ג"כ מספר "שער השמים" (דף ל"ב עמוד ד') וז"ל ומין הדלפי"י יש לו קנה וריאה , ומתנשם , ויש לו נקב גדול על מצחו להוציא בו המים , והדלפי"ן כשהוא ישן נשמע קולו לפי שהוא מתנשם בחזקה , עכ"ל.

ועוד יש להביא ממסכת ברכות פ' תשיעי (סא' ע"ב) ממשל השועל והדגים שאמר ר' עקיבא לפפוס בן יהודה ושם במשל ענו הדגים לשאלת השועל ואם כי רק משל הוא , כבר ראיתי (איני זוכר כעת היכן) שדרך חז"ל להביא משלים שאינם רחוקים מן האמת ואם אינם מדברים לכל הפחות קול יש להם , עכ"כ.

מדור מכתבים למערכת

ריחמ"א ס"ט
עורך קובץ מריח ניחוח
עפולה.

בס"ד

לכבוד המערכת הנכבדה "לדופקי בתשובה"
שלום וברכה וכט"ס!

אפתח בברכה למערכת היקרה והנפלאה על כל
התשובות המיוחדות והנפלאות אשריכם ואשרי
חלקכם

כל הכבוד על הכל, ה' יתן לכם אריכות ימים
ושנים טובות, אכי"ר.

א) האם כשדבר או אמר ה' למשה דיבור או
אמירה האם היה זה בניגון טעמי המקרא כמו
שמופיע בחומש סימון טעמי המקרא או לא.

ב) עם ישראל כשאמר שירת הים האם אמרו את
השירה בטעמים או בניגון אחר.

ג) ובכל התורה האם הדברים נאמרו בטעמים.
והאם יש הבדל בין אמירת יהודי שיתכן שהיתה
בטעמים או גוי שלא היתה בטעמים או לא שנא.

ד) האם הערב רב גם כן אמרו שירה על הים. כמו
שאמרו בני ישראל או לא.

בברכת התורה ולומדיה

רן יוסף חיים מסעוד אבו חצירא ס"ט
רח' קירשטיין 6/9 עפולה 18394

תשובות לשאלות הנ"ל

מערכת "לדופקי בתשובה"

בס"ד

לכב' מזכה הרבים הרה"ג רן יוסף חיים מסעוד
אבו חצירא שליט"א

מח"ס מריח ניחוח

שמחנו לקבלת איגרתו

א. בענין שאלותיו על טעמי המקרא הנה בענין
טעמי המקרא האריכו בספרים להוכיח דמקורם
הלכה למשה מסיני ועל' באורך בשדי חמד
בקונטרס פקועות שדה סל' ד' על' בשו"ת הרשב"א
המיוחסות לרמב"ן סל' רל"ח ובסמ"ג ל"ת קנ"ה
וברבנו בחיי בראשית ה' כ"ח כתבו דפיסוק
טעמים הלכה למשה מסיני וע"ע בזהר ח"ב ד'
ר"ה ע"ב והא אוקמוה רזא דאינון פסוקי טעמי
וכו' כלא איתמסר למשה מסיני וראה עוד בספר

חסידיים סל' ש"ב וז"ל שלא יאמר ניגון של תורה
לנביאים ולכתובים וכו' אלא כל ניגון כמו שהוא
מתוקן שהכל הלכה למשה מסיני שנאמר יעננו
בקול אך על' בשלטי גבורים ריש פ"ד דמגילה
בשם ריא"ז דאנשי כנה"ג תיקנו טעמים וכן בספר
מסורת המסורת לרהי אליהו בחור כתב
שהטעמים רבנן תקנום ויש שתלו זאת במחלוקת
בגמ' בנדרים לו ע"ב איתא מקרא סופרים וכו'
הלכה למשה מסיני והנה בנדרים שם נחלקו רב
ור' יוחנן אם מותר ליטול שכר פיסוק טעמים
ומבואר בגמ' שם שנחלקו אם פיסוק טעמים הוא
דאורייתא ומשמעות דברי הר"ן שם היא
דהמחלוקת היא על כללות הטעמים וכתב הר"ן
שם דהלכה כר"י דמותר ליטול שכר פיסוק
טעמים וכ"כ בהגהות מימוני פ"א מהל' ת"ת ה"ז
ולפי"ז הוי הטעמים רק מדרבנן אבל יש מן
האחרונים שביארו את הפלוגתא בנדרים באופן
אחר ולדבריהם כו"ע ס"ל דהטעמים הם הלכה
למשה מסיני דבלבוש סל' רכ"א ביאר דנחלקו אם
יש מצוה מן התורה ללמד פיסוק טעמים אבל אין
מחלוקת אם הטעמים עצמם מן התורה ובקרו
אורה על הגמ' שם כתב דטעמים לחוד ופיסוק
טעמים לחוד דטעמים הוי לכו"ע הלכה למשה
מסיני כמבואר בזה"ק ובצפנת פענח הל' מתנות
עניים ד' כז טור ג' כתב דלכו"ע טעמים מסיני
אלא דמסיני נתנו לצורך שיר של הלויים כיון
דעיקר שירה בפה והוא הטעמים וכו' והנה אם
הטעמים דרבנן ודאי לא שמע כן משה את הקב"ה
אך אם הם הלל"מ אולי יש להסתפק אך בפשטות
ניתן למשה רק הכללים בכל מקום דמנ"ל לחדש
שנאמר לו בטעמים וכן על שירת הים כה"ג. ולא
מצאנו מי שדיבר בזאת וכן בשאר שאלותיך
במכתב זה שכולם משורש אחד הם

ד. בענין שירת הים לא מצאנו אם הערב
רב השתתף בשירה זו
באם יש לכם הערות או שאלות נוספות נשמח
להשיב

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה

לעילוי נשמת

סבי משה בן אסתר ז"ל למשפחת אביחצירא

לעילוי נשמת

סבתי רבקה בת מזל ז"ל למשפחת אביחצירא

לעילוי נשמת

סבי שמעון בן זוהרה ז"ל למשפחת אסרף